

IQTISODIY TIZIMNING IZCHIL RIVOJLANISHINI QO‘LLAB-QUVVATLASH

Ismoilov Davronbek Ilxomjon o‘g‘li

Termiz Davlat Pedagogika instituti o‘qituvchisi

Husanova Nurhayot

Siytmatova Dinara

Do‘stmurodov Abdulla

Termiz Davlat Pedagogika instituti talabalari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20353088>

Kirish

Iqtisodiy tizimning uzluksiz va barqaror taraqqiyotini ta‘minlash bugungi davrda jahon miqyosidagi eng dolzarb masalalardan biri sifatida e‘tirof etilmoqda. “Barqaror rivojlanish” tushunchasi ilk bor 1987-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan tayyorlangan “Bizning umumiy kelajagimiz” hisobotida rasmiy ravishda sharhlab berilgan bo‘lib, unda bugungi avlod ehtiyojlarini qondirish bilan birga kelajak avlod manfaatlariga zarar yetkazmaslik tamoyili asosiy mezon sifatida belgilangan. Iqtisodiy tizimda barqarorlik iqtisodiy yuksalish, ekologik xavfsizlik hamda ijtimoiy adolat o‘rtasidagi mutanosiblikni saqlashni anglatadi.

Ushbu maqolada iqtisodiy tizimning barqaror rivojlanishi bilan bog‘liq nazariy qarashlar, amaliy mexanizmlar, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish usullari tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — global va hududiy miqyosda barqaror iqtisodiy modelni shakllantirish omillarini o‘rganishdan iborat.

Tadqiqotning:

- obyekti — iqtisodiy tizimning barqaror rivojlanish jarayonlari;
- predmeti — uning iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy jihatlari hisoblanadi.

Tadqiqot davomida tizimli yondashuv, statistik tahlil, qiyosiy hamda tarixiy metodlardan foydalanildi. Tadqiqotning dolzarbligi bugungi kunda global iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslar zaxirasining kamayishi va iqtisodiy inqirozlarning kuchayishi bilan yanada ortib bormoqda. Shu sababli barqaror taraqqiyot Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasidagi ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida qaralmoqda.

Adabiyotlar sharhi

Surxondaryo viloyatida iqtisodiy tizim barqarorligini ta‘minlash bilan bog‘liq statistik tadqiqotlar bir qator olimlar ilmiy ishlarida o‘z aksini topgan. Jumladan, hududdagi uy-joy qurilishi korxonalarining statistik ko‘rsatkichlari Q.T. Ibragimov tadqiqotlarida tahlil etilgan [1]. Viloyatda qurilish materiallari ishlab chiqarishining rivojlanish tendensiyalari B.E. To‘rayev tomonidan o‘rganilgan [2]. Meva-sabzavot yetishtirish samaradorligi O.A. Jo‘rayev ilmiy izlanishlarida yoritilgan [3]. Shuningdek, Surxondaryo viloyatining 2010–2024 yillardagi yalpi hududiy mahsulot ko‘rsatkichlari statistik jihatdan D.I. Ismoilov tomonidan tadqiq qilingan [4].

Yuqoridagi ilmiy ishlarda asosan ayrim iqtisodiy yo‘nalishlarning statistik tahliliga e‘tibor qaratilgan bo‘lsa, mazkur maqolada hudud iqtisodiy tizimining umumiy barqaror rivojlanish ko‘rsatkichlari kompleks tarzda o‘rganiladi.

Tadqiqot usullari

Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida kuzatish, statistik tahlil, iqtisodiy qiyoslash hamda analitik usullardan keng foydalanildi. Statistik ma‘lumotlarni qayta ishlash orqali iqtisodiy tizimning rivojlanish tendensiyalari va ularning o‘zaro bog‘liqligi aniqlashtirildi.

Tahlil va natijalar

Barqaror rivojlanishning nazariy asoslari

Barqaror rivojlanish iqtisodiy tizimning uchta asosiy tarkibiy qismi — iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy omillar uyg'unligiga tayangan holda shakllanadi. Klassik iqtisodchilar, jumladan Adam Smith va David Ricardo iqtisodiy o'sishni resurslardan foydalanish bilan bog'liq holda izohlagan bo'lsalar, zamonaviy iqtisodchilar ekologik xavfsizlik hamda ijtimoiy tenglik masalalariga ham alohida e'tibor qaratmoqda.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi keyinchalik 1992-yildagi Rio-de-Janeyro sammiti hamda 2015-yilda қабул қилинган United Nationsning Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida yanada takomillashtirildi. Zamonaviy iqtisodiy modelda yalpi ichki mahsulot o'sishi bilan bir qatorda “yashil iqtisodiyot” va “aylanma iqtisodiyot” tushunchalari ham muhim o'rin tutmoqda.

Iqtisodiy tizim barqarorligini baholash ko'rsatkichlari

Iqtisodiy tizimning barqarorligini aniqlashda bir qator zamonaviy indikatorlardan foydalaniladi:

- ekologik iz (ecological footprint);
- yashil o'sish indeksi (Green Growth Index);
- inson rivojlanish indeksi (HDI);
- karbon chiqindilari darajasi;
- resurslardan foydalanish samaradorligi.

Mazkur ko'rsatkichlar yordamida davlatlar va hududlarning iqtisodiy barqarorligi o'zaro taqqoslanadi. Masalan, Sweden va Denmark kabi mamlakatlar qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalanishi sababli yuqori barqarorlik ko'rsatkichlariga ega.

Zamonaviy iqtisodiy modellar va global tendensiyalar

Hozirgi davrda barqaror rivojlanishni ta'minlashda quyidagi iqtisodiy modellar keng qo'llanilmoqda:

- aylanma iqtisodiyot modeli;
- yashil iqtisodiyot modeli;
- barqaror kapitalizm konsepsiyasi.

Aylanma iqtisodiyot chiqindilar miqdorini kamaytirish va resurslardan qayta foydalanishga asoslanadi. Yashil iqtisodiyot esa ekologik xavflarni qisqartirish orqali iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashni nazarda tutadi. Barqaror kapitalizm modeli esa iqtisodiy manfaatlarni ijtimoiy mas'uliyat bilan uyg'unlashtirishga yo'naltirilgan.

Nazariy jihatdan ushbu yondashuvlar an'anaviy neoklassik iqtisodiy nazariyalardan farq qiladi, chunki ularda tabiiy resurslarning cheklanganligi asosiy omil sifatida qaraladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari iqtisodiy tizimni barqaror rivojlantirish iqtisodiy yuksalish, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy barqarorlikning o'zaro uyg'unligini ta'minlash bilan chambarchas bog'liq ekanligini ko'rsatdi. Zamonaviy iqtisodiy jarayonlarda faqat iqtisodiy o'sishga emas, balki resurslardan oqilona foydalanish va ekologik muvozanatni saqlashga ham alohida e'tibor qaratish zarur.

Shuningdek, Surxondaryo viloyati misolida olib borilgan tahlillar hudud iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish, investitsion muhitni yaxshilash hamda resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish barqaror iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillari ekanligini tasdiqladi.

Umuman olganda, iqtisodiy tizim barqarorligini ta'minlash uchun innovatsion texnologiyalarni joriy etish, yashil iqtisodiyot tamoyillarini keng tatbiq qilish hamda ijtimoiy-iqtisodiy siyosatni takomillashtirish muhim аҲАМИЯТ kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ibragimov. Q. T. ECONOMIC-STATISTICAL ANALYSIS OF ACTIVE CONSTRUCTION ENTERPRISES IN SURKHANDARYA REGION Journal of Management Value & Ethics (A quarterly Publication of GMA) April special issue. 23 Vol. 13 No.02 SJIF 8.001&GIF 0.626 ISSN-2249-9512 Journal of Management Value & Ethics.
2. B.E. Turayev. Surxondaryo viloyati yalpi hududiy mahsuloti tarkibida qurilish ishlari ulushining korrelyatsion-regression tahlili. “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 6, noyabr-dekabr, 2021-yil - 215-224-betlar.
3. O.A. Jo‘rayev. Meva – sabzavot ishlab chiqarish samaradorligini statistik tadqiq etish.
4. Xorazm ma‘mun akademiyasi axborotnomasi – 3/2, 2023. 73-79.
5. Ismoilov D.I. Surxondaryo viloyatida 2010-2024 yillardagi yalpi hududiy mahsulotining statistik tahlili. “Mintaqani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning dolzarb masalalari || mavzusida” Respublika ilmiy-amaliy anjumani. 2025.-372-377
15_16_Oktabr_Mintaqani_ijtimoiy_iqtisodiy_rivojlantirishning_dolzarb (2).pdf